

Hilde Blank (links) en Wilma Broer
foto's Christiaan Krouwels

Dubbelinterview Hilde Blank en Wilma Broer

Kwaliteit in vogelvlucht

DOOR TRIX BROEKMANS

Op het achttiende-eeuwse landgoed Velhorst bij Lochem ontmoeten stedenbouwkundige Hilde Blank en architect Wilma Broer elkaar. Blank, directeur/eigenaar van het Rotterdamse adviesbureau voor ruimtelijke vraagstukken BVR, leidt tot de zomer het AtelierOverijssel, en Broer is als rayonarchitect verbonden aan het Gelders Genootschap. Beiden hebben beroepshalve elke dag te maken met het begrip 'ruimtelijke kwaliteit'. Maar wat betekent het precies? Het blijkt niet zo eenvoudig de definitie te geven. Op de site van het AtelierOverijssel zelf staat te lezen: 'Niemand kan het benoemen, iedereen wil het hebben.'

Dubbelinterview

Dames? Wat is ruimtelijke kwaliteit?

Wilma Broer: 'Het gaat om bevordering en instandhouding van schoonheid van stad en land, wat al negentig jaar het motto is van het Gelders Genootschap. Ik zit in wat vroeger de schoonheidscommissie werd genoemd en later welstandscommissie. Tegenwoordig heten ze allemaal commissie ruimtelijke kwaliteit. Maar het onderwerp is hetzelfde: ruimtelijke schoonheid.'

Hilde Blank: 'Daar ben ik het niet helemaal mee eens, maar dat komt natuurlijk ook omdat jij vanuit een andere club werkt dan ik. Een organisatie als het Gelders Genootschap, wat in Overijssel ongeveer zijn equivalent heeft in Het Oversticht, is ontstaan om erop toe te zien dat dingen die gemaakt en gebouwd werden met schoonheid gepaard gingen, in verhouding met het landschap of in een architectonische verhouding. Met AtelierOverijssel benaderen wij ruimtelijke kwaliteit veel breder. Niet alleen vanuit schoonheid, maar ook vanuit belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde. Tweede verschil met vroeger is dat het betrokken project ook altijd in een groter geheel wordt benaderd, en dat verschillende partijen er allemaal vanuit hun eigen discipline naar kijken.'

Goed. Maar daarmee is het begrip nog niet gedefinieerd.

Kan het concreter? Om te weten waar je naar streeft, moet je het toch eerst benoemen?

Broer: 'Ik vind het heel belangrijk om eerst de bestaande kwaliteiten van een gebied te benoemen,

voordat je er nieuwe kwaliteiten aan gaat toevoegen.

Laatst heb ik over een bedrijventerrein langs de autobaan geadviseerd. Het begint een standaardbegrip te worden, al die schoenendozen langs de snelweg, maar de vraag is: wat is de kwaliteit van zo'n gebied?

Als we niet willen dat vrachtwagens door het dorp gaan, positioneren we de bedrijven heel efficiënt dichtbij de autobaan. Allemaal prima, maar wat doet dat voor het beeld? Sinds we van een welstandscommissie zijn overgegaan naar een commissie ruimtelijke kwaliteit, kijken wij niet alleen naar een gebouw zoals dat past binnen een gebied dat door de gemeenteraad is vastgesteld. We kijken ook een niveau hoger: wat zijn de bestaande kwaliteiten en wat komt er voor in de plaats? Gaan wij niet iets negatiefs doen met de bestaande kwaliteit? De nadruk moet daarom volgens mij liggen op de bestaande kwaliteit: je moet eerst een analyse maken en vaststellen of het erg is dat de bestaande situatie verdwijnt.'

Blank: 'Wat jij zegt is heel erg waar. De tijd dat je ergens zomaar iets kon neerzetten, contextloos, omdat je nou eenmaal een gebouw nodig had, is voorbij. Daar is zoveel aversie, debat en discussie over gekomen, dat we nu veel meer kijken naar: wat is gebiedseigen?'

En wat bedoelen we daarmee?

Blank: Dat je je afvraagt: in wat voor landschap zit ik? Wat voor karakteristieke elementen zijn er? Dat kan cultuurhistorisch zijn, een prachtige bommenrij of een

heel open landschap. En daar voeg je iets aan toe dat in die context past. Soms voeg je een nieuw verhaal toe. Je hoeft niet alleen maar voort te bouwen op het bestaande. De provincie Overijssel heeft een omgevingsvisie gemaakt, met allemaal kaartmateriaal waarin alle elementen en structuren en typologieën in kaart zijn gebracht. Dat is heel handig bij het maken van ontwerpen, maar de valkuil is dat je alles bij het oude laat en geen ruimte biedt voor nieuwe inzichten. Ik zeg: ruimtelijke kwaliteit is meer dan alleen het fysieke, dat wat je kunt zien, want dat is te beperkt en daarmee leg je jezelf beperkingen op. Het is veel interessanter om ook te kijken naar de mentaliteit van de mensen, de verhalen van vroeger, de dynamiek van het gebied.'

Heb je een concreet voorbeeld?

Blank: 'Ja! Een hele leuke. De waterschappen in Overijssel waren bezig om alle rechtgetrokken beken weer te laten meanderen. Dat levert natuurontwikkeling en een enorm hoge belevingswaarde op. Dat doen ze ook met de Regge, maar de Regge komt onder meer langs een industrieel gebied. Daar vind ik een meanderende beek helemaal niet bij passen. Daar vind ik een káarsrechte lijn, met een prachtige bommenrij, veel karakteristieker. Zodat het er robuust en stevig uitziet, passend bij het gebruik van dat gebied. Op die manier zet je ruimtelijke kwaliteit in om vanuit meerdere inzichten te kijken wat ergens past. En liefst iets toevoegen waar iedereen van zegt: Ja! Bewust punten in het land-

schap maken waar mensen een positief gevoel uithalen. (Lacht.) Het klinkt heel idealistisch, maar wij hebben een enorm maatschappelijk beroep. De ruimtelijke ordening is het sluitstuk van maatschappelijke processen en discussies. In een complexe wereld denken wij na over het grotere geheel en het maatschappelijk belang. We zijn bezig met hoe mensen leven en wonen en werken, en dan is het heel prettig om iets te maken waardoor mensen denken: ja, daar vind ik het fijn.'

Is Wilma het daarmee eens?

'Zeker. Dat van die maatschappelijke taak onderschrijf ik volledig. Een van de belangrijkste uitgangspunten voor ons als adviseur richting gemeenten, is dat we kijken met een ander perspectief, waarmee je mensen tot nieuwe inzichten brengt. Die rol is heel belangrijk. Ook wij benaderen tegenwoordig alles integraal. Daarom vind ik het wel jammer, dat juist nu wij die integrale weg bewandelen, gemeenten de lokale 'welstandscommissies' hebben afgeschaft. Want dat vonden mensen maar betuttelend en bemoeizuchtig, en nu zijn ze blij, want ze mogen tot op zekere hoogte van alles neerzetten zonder dat daar nog vanuit de gemeente naar gekeken wordt. Dat is geen goede ontwikkeling. Dat toezicht had best veel goede kanten, hoor. Er moet altijd een vorm van regie zijn.'

Heb jij als rayonarchitect de macht om te zeggen: dit gaan we dus niet doen?

Broer: 'Nou, macht. Ik heb mijn mening en die mag ik geven.'

Blank: 'Een negatief advies geven waardoor een plan niet doorgaat?'

Broer: 'Dat kan. Een college kan de opvatting van de commissie steunen. Ik ben vrij om te roepen wat ik wil, maar het college is uiteindelijk degene die het besluit vormt.'

Blank: 'Veel partijen moeten ook nog wennen aan de verandering die een jaar of zes geleden, zo ongeveer met de Nota Ruimte, is ingezet. Een van de veranderingen is: van kwantiteit naar kwaliteit. Provincies hebben tegenwoordig ook een andere opdracht. Ze zijn van toetsend naar sturend gegaan, het is nu veel

meer ontwikkelingsgericht: stimuleren, kansen geven, gebiedsoverstijgend denken. En niet alleen maar met rooie potloodjes zeggen: dit mag niet.'

Wilma zit heftig te knikken.

Blank: 'Ik denk dat jij ook bedoelt dat die welstandscommissies niet op het eind willen zeggen van dit is goed of dat is niet goed, maar dat ook jullie aan de voorkant de voorwaarden met elkaar proberen vast te stellen. Niet eerst de overheid aan zet laten en daarna de markt het laten maken, en na een debat en discussie samen een zesje scoren, vanwege alle consensus. Nee, aan de voorkant met alle partijen, publieke partijen, marktpartijen, maatschappelijke organisaties vaststellen: wat zijn onze belangen, wat is onze ambitie, en dan samen naar een resultaat gaan dat mooier is dan dat zesje. Dat is begonnen met de Nota Ruimte en dat is ook de reden geweest om het Atelier in te zetten. Als een soort tankstation voor nieuwe ideeën, om opgaven die op de provincie afkomen eens lekker te verkennen, los van bestuurlijke drukte, de inhoud voorop. Maar wel om te komen tot inzichten en kansen waar het veld mee verder kan.'

Broer: 'In mijn werk zie ik al wel verandering bij gemeenten, maar aan timing schort het nog al eens. Als wij op het goede moment worden ingeschakeld, kunnen wij toegevoegde waarde geven. Het mooiste is als je al in een vroegtijdig stadium bij plannen wordt betrokken, bijvoorbeeld bij een beeldkwaliteitsplan. Dat gaat over een project in ontwikkeling.'

Heb je daar een concreet voorbeeld van?

Broer: 'In 's-Heerenberg staat een rijksmonument Gouden Handen, een van de pronkstukken van de gemeente. Ernaast komt een ontwikkelingsgebiedje voor woningbouw. Gouden Handen is een heel belangrijke plek binnen de gemeente, in het entreegebied van de gemeente Montferland gelegen. Volgens de eerste bouwvisie waren vier woontorens in dat gebiedje voorzien. De gemeente was zelf al tot het inzicht gekomen dat ze dat niet wilde, maar ik schrok er toch van. Het had zomaar kunnen gebeuren dat die woontorens aan mij waren voorgelegd en dan had ik niet meer kunnen zeggen: die vier torens zijn fout.'

Het is in dit geval goed afgelopen, maar er zijn nog steeds plannen die veel te laat aan onze commissies worden voorgelegd. Ik heb soms het gevoel dat ik ergens op een rijdende trein spring. Ik ken het beginstation niet en ook het eindstation zie ik niet. Heel frustrerend. Dan kan ik hooguit nog aan damage control doen. Terwijl de kwaliteit in alle opzichten zou verbeteren als wij in een beginstadium erbij worden gehaald. Gelukkig gebeurt dit steeds vaker.'

Blank: 'Bij ons ook, nu we bekender worden. AtelierOverijssel is natuurlijk uniek in zijn soort, dat we daar met zes verschillende organisaties voor allerlei opgaven die vanuit gemeenten of de deelnemende organisaties tot ons komen, gezamenlijke oplossingen kunnen bedenken.'

Heb jij misschien ook een concreet voorbeeld?

Blank: 'Genoeg! Dat wordt moeilijk kiezen. Deze maar. Ergens bij Boekelo komt een nieuw landgoed. De vraag die wij voorgelegd kregen was: hoe moet dat en wat mag daar eigenlijk? Dan zeggen wij: hé, een landgoed, dat is interessant, daarvan zijn er in Overijssel enorm veel, historische landgoederen. Maar er komen dus nieuwe bij. Heel andere typen landgoederen zijn dat.'

Broer: 'Dat hóóp je tenminste...'

Blank: 'Ja, dat hoop je, en dat is ook de intentie.'

Broer: 'Vaak zijn het gewoon kopieën van iets in Noord-Holland, zo'n boerderette, dat ik denk: ja, jongens...'

Blank: 'Vaak is het voor agrariërs ook een oudedagsvoorziening, want als ze vijf hectare land hebben, mogen ze daar een landhuis op neerzetten, als ze dat tenminste openstellen voor natuurontwikkeling. Enfin, wij hebben toen een zogenaamde gebiedsdag georganiseerd. We zijn met een hele groep betrokkenen op excursie gegaan, gekeken naar goede voorbeelden op locatie met boeren die een nieuw landgoed willen ontwikkelen. Op landgoed Hof te Boekelo hebben we op de deel van een boerderij een paar sprekers uitgenodigd, en daarna gingen we met een schetsrolletje over de kaart om te schetsen hoe het zou kunnen worden. Maar nou was het grappige, dat een paar dagen eerder een aantal andere boeren >

Hilde Blank (links) en Wilma Broer

Wilma Broer: 'Ik heb soms het gevoel dat ik ergens op een rijdende trein spring. Ik ken het beginstation niet en ook het eindstation zie ik niet. Dan kan ik hooguit nog aan damage control doen.'

uit de omgeving, die hadden gehoord wat wij gingen doen, zeiden: ja maar wij hebben óók ideeën over landgoederen bij ons. Hadden we opeens in plaats van één boer vijf boeren op dat landgoed bij elkaar! Toen hebben we gezegd: "Iedereen kan zijn eigen landgoedje maken, maar misschien kunnen we samen wel een heel ander landschap maken, want we hebben nu veel meer hectaren..." En wat ook heel aardig was: toen we daar bij elkaar zaten, bleek dat die boeren nog nooit eerder de eigenaresse van het landgoed hadden ontmoet, terwijl ze burens zijn. Eenmaal bij elkaar aan tafel, merkten ze dat ze gemeenschappelijke belangen hadden. Wellicht komen ze zo op heel andere ideeën dan ze afzonderlijk gehad zouden hebben.'

Broer: 'Als iedereen zijn eigen dingetje gaat doen, houd je geen landschap meer over. Dan gaat iedereen zijn eigen bouwkveld invullen.'

Blank: 'Dan krijg je versnippering.'

Broer: 'Daar gaat dan je ruimtelijke kwaliteit. Daarom blijf ik het belangrijk vinden dat er regie wordt gevoerd. Als je te veel ieders inbreng volgt, komt er dat zesje van jou uit, en vertrouwt de hele boel. Dan is het net als met een radiostation dat voor iedereen wat wil bieden: én metal én folk én klassiek enzovoort. Daar luistert niemand naar. Het is alles, en dus niks.'

Blank: 'Ja kijk, ik wil natuurlijk wel in een bepaalde richting. Daarom worden wij ook gevraagd, voor onze onafhankelijke kijk. Ze moeten wel openstaan voor een bepaalde kwaliteitssprong. Een heel mooi voorbeeld vind ik Steenwijk. Door een herindeling is

het hele Weerribbengebiet nu Steenwijk geworden. Steenwijk zelf is heel klein, maar is opeens de poort naar een Nationaal Landschap geworden. Ken je het stationnetje van Steenwijk? Dat is nu drie keer niks. Dat past helemaal niet bij de nieuwe situatie. Provincie en gemeenten hebben het Atelier gevraagd hoe je dat gebied zou kunnen ontwikkelen, met het oog op toerisme, bedrijvigheid enzovoort. Dat zijn we in samenhang met alle betrokken partijen aan het ontwikkelen en daar kan iets heel mooi nieuws, dynamisch uitkomen.'

'Ik kom nog steeds plannen tegen waarin partijen langs en achter elkaar werken', zegt Wilma Broer, 'Dan maakt een verkeersdeskundige een rotonde, en vervolgens propt een stedenbouwkundige het gebied eromheen vol met woningen. Verschrikkelijk!'

Blank: 'En wat dacht je van de rondwegen die overal worden aangelegd?'

Broer: 'Het is vaak gewoon asfalt draaien.'

Blank: 'Elk dorp wil een eigen rondweg. Maar daardoor gaat ieder dorp er hetzelfde uitzien en de hoofdstraten bloeden dood. En ze raken los van het omringende landschap.'

Broer: 'In een van mijn gemeenten hebben ze voor de rondweg een weg opgeofferd die een cultuurhistorisch belang had. Die eeuwenoude lijnen zijn helemaal versnipperd. Ik vraag me af: was dat nodig?'

Blank: 'En een rondweg is vaak helemaal niet nodig. Wij zijn een keer gevraagd bij een gemeente die met het probleem zat dat de vrachtwagens constant voor

opstoppingen zorgden. Dus had men natuurlijk bedacht dat er een rondweg moest komen. Maar toen wij het probleem hadden geanalyseerd, bleek een rondweg helemaal niet nodig te zijn. Het bleek dat de vrachtwagens geen parkeermogelijkheden hadden. Die hebben we gemaakt, en toen waren de opstoppingen ook verdwenen. Dus geen rondweg.'

Broer: 'En wat dat niet aan geld scheelt.'

Blank: 'Dat vind ik het leuke van mijn vak, dat ik als buitenstaander heel fris naar onderwerpen kijk en dat daar dan nieuwe visies uit voortkomen. Niet omdat ik mensen iets opdring. Ik houd ze een spiegel voor. En dan zeg ik: je zou er ook eens zó naar kunnen kijken. Het jammere vind ik wel dat ik betrokken mensen, gemeenteambtenaren, wethouders, bijna niet mee naar buiten krijg.'

Broer: 'Ik ga altijd door een gebied rijden om te kijken hoe iets er in werkelijkheid uitziet.'

Blank: 'Ik zeg altijd: geef me kaarten, luchtfoto's! Ik wil de context zien. En geen postzegeltje van dat ene stukje.'

Broer: 'Waar zouden wij zijn zonder Google...'

Ze verzucht: 'Soms zou ik willen dat er een uitknop aan mij zat. <